

CZESŁAW LACHUR
Higher School of Marketing Management
and Foreign Languages

ВРЕМЕННЫЕ КОНСТРУКЦИИ
С ДИСТРИБУТИВНЫМ ЗНАЧЕНИЕМ
В ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКЕ:
УСИЛИТЕЛЬНО-ДИСТРИБУТИВНОЕ ВРЕМЯ

TEMPORAL CONSTRUCTIONS IN POLISH EXPRESSING THE MEANING OF DISTRIBUTIVENESS:
THE INTENSIFYING AND DISTRIBUTIVE TIME

The meaning of temporal distributiveness occurs either in situations in which a habitual activity is correlated with the recurrent periods of time, or in situations in which the recurrent periods of time are accompanied by an activity. The present paper is yet another contribution to a series of papers exploring temporal constructions in Polish that express the meaning of distributiveness. It focuses on the analysis of constructions such as *ostrzał gęstniał z każdą minutą*, which are exponents of the so-called intensifying and distributive time.

Все случаи соотнесенности действия, явления или процесса со временем имеют несколько аспектов. Среди них встречаем аспект указания на единичность или дистрибутивность (разделительность) действия. Данный аспект дает основания для выделения т. наз. темпорально-дистрибутивного значения, суть которого заключается в следующем. Если действие имело место лишь один раз и оно соотнесено с конкретным единичным отрезком времени, налицо единичное время действия: *Filip przestał się śmiać i oznajmił, że miał zamiar przeprowadzić Anatola i Alojzego do Akademii przed wieczorem, ale zablądził po drodze* (J. Brzechwa). Если действие повторялось и повторялись временные отрезки, с которыми соотносится действие, или повторяются сами временные отрезки при единичности сопоставляемого с ними действия, мы имеем дело с т. наз. дистрибутивным временем: *Przyszły pierwsze chłody, a nie było za co kupić węgla. Każdego dnia palą w siedmiu piecach* (из газет). *Protestanci mają Zakon Orański, który każdego lipca, w rocznicę zwycięstwa swego patrona, przeciąga z biciem bębnow przez ulicę* (из газет). *Z każ-*

dym rokiem malala liczba uczniów (J. Parandowski). *Przez pierwszy rok wojny Artur rek przychodził co środa na obiad do pani Kossakowej* (M. Samozwaniec) [шире на эту тему см. Lachur 2008]. Предлагаемая статья продолжает наблюдения, предметом которых являются конструкции, реализующие одно из конкретных дистрибутивных значений в польском языке.

Действие может не просто повторяться в каждый из названных отрезков времени, а изменяться (усиливаться или ослабевать) с каждым повторяющимся отрезком времени. Ср.: *Obstrzał gęstniał z każdą minutą* (K. Brandys). *Znaczenie Luciano w świecie przestępczym rośnie z roku na rok* („Przekrój”). Такое значение можем назвать усилительно-дистрибутивным. Конструкции с названным значением отличаются от конструкций с собственно-дистрибутивным значением тем, что называют действие, не просто повторяющееся в каждый из названных отрезков времени, а изменяющееся – усиливающееся или ослабевающее с каждым повторяющимся отрезком времени. Оно появляется благодаря определенным формальным показателям.

Итак, значение изменчивости количества действия или качества не выражается самой именной группой. Оно может быть передано следующим образом:

а) фомой сравнительной степени прилагательного или наречия: *Z każdym zdaniem Teofil czuł coraz większą świeżość* (J. Parandowski). *Z sondażu na sondaż jest coraz lepiej* („Polityka”);

б) лексическим значением глагола: *Ostrzał gęstniał z każdą minutą* (M. Brandys). *Zdenerwowanie narastało z minuty na minutę* (Z. Kosidowski).

Но не все именные группы, выступающие в конструкциях с собственно-дистрибутивным значением, употребляются в конструкциях со значением усиления или ослабления действия.

I. Позиция именной группы в модели предложения

Именные группы в названных конструкциях могут занимать следующие позиции:

а) прилагательную: *Wszystka krew zbiega do głowy. Za każdym uderzeniem pulsu coraz pełniejsza jest głowa* (S. Szmaglewska). *Zaczyna mu obrazek z Matką Boską przynosić co dnia bliżej* (T. Breza). *Zabawa z minuty na minutę stawiała się coraz bardziej huczna* (из газет). *Karol czuł się coraz gorzej, z sekundy na sekundę robił się coraz bledszy* (из газет). *Wykonanie popisowej uwertury Rossiniego nie nastrajało optymistycznie, później wszakże, niemal z minuty na minutę, było coraz lepiej* (из газет; интернет). *Tempo ich wzrostu jest jednak z miesiąca na miesiąc coraz wolniejsze* (из газет; интернет). *Tempo wzrostu malalo z kwartału na kwartał* (из газет; интернет);

б) приадективную: *Strasliwi, a z roku na rok coraz bardziej mściwi Irokezi sprzyśleli się przeciw nim* (A. Fiedler). [...] *zwykła mawiać najpiękniejsza „staruszka” świata, wypalająca spojrzeniem dziury w męskich sercach, piękniejsza z roku na rok Sophia Loren* (из газет; интернет). *Działalność TVP finansowana jest z wpły-*

wów abonamentowych (z roku na rok coraz niższych), reklam, sponsoringu itd. (из газет; интернет);

в) принаречную: *Cały świat najpierw nieśmiało, a z dnia na dzień coraz śmielej, zaczął mówić o cudownym wyzdrowieniu papieża* (Т. Breza). *Wynika to z faktu, że z roku na rok coraz mniej potomstwa osiąga dalsze fazy rozwoju* (К. Falińska; интернет). *Suma świadczeń należnych emerytom z roku na rok coraz wyraźniej przekracza sumę wpływów budżetowych* (J. Dukaj; интернет).

II. Именные группы, выступающие в конструкциях со значением усиливающегося или ослабевающегося действия

1. Именная группа „z + творит. падеж” с местоимением *każdy*

В именной группе „z + творит. падеж” без дополнительных определений выступают:

а) названия временных единиц: *Zapach z każdą sekundą stawał się coraz mocniejszy* (H. Sienkiewicz). *Pisarze otwierają tradycje, które mnożyć się będą z każdym wiekiem* (J. Parandowski). *Anna chudła z każdym dniem* (из газет). *Umysł mój z każdą godziną tępieje coraz bardziej* (H. Sienkiewicz);

б) слово *chwila* из названий неопределенных отрезков времени: *To owo bladeło z każdą chwilą* (H. Sienkiewicz). *U wylotu ulicy słyhać było tętent szybko biegnących, zbliżających się z każdą chwilą koni* (Z. Nałkowska). *Z każdą chwilą droga staje się żmudniejsza i uciążliwsza* (S. Puchalski). *Pewnego sierpniowego upalnego poranka, gdy kobiety rozniecały dopiero ogień w chlebowych piecach, a miasto budziło się z wolna do życia, wstrząsnął nim zagłuszający wszystko i potęgujący się z każdą chwilą grzmot* (W. Jagielski; интернет);

в) слова, не имеющие лексического значения времени: *Powietrze stawało się z każdym krokiem rzadsze i ostrzejsze* (Z. Kosidowski). *Z każdym aktem śmiechy i oklaski stawały się głośniejsze i bardziej entuzjastyczne („Przekrój”)*. *Z każdym oddechem zmniejsza się ilość potrzebnego do życia tlenu* (из газет). *Z każdym zdaniem jestem silniejsza i spokojniejsza* (из газет; интернет).

В сочетании с определением отмечены названия временных единиц: *Z każdym przeżytym dniem rozszerza się zakres znanej i podległej badaniu przeszłości* (W. Kula). *Wszyscy rozumiemy, że dyplomacja wymaga czasu, ale z każdym upływającym dniem zwiększa się możliwość, że nasze stosunki z Chinami doznają uszczerbku* (из газет; интернет). Определение является свободным элементом именительной группы.

2. Именная группа „za + творит. падеж” с местоимением *każdy*

Меньшим количеством примеров представлена группа „za + творит. падеж”: *Za każdym słowem głos jego potęgował, aż przeszedł w krzyk* (A. Rudnicki). *Za każdym uderzeniem pulsu coraz pełniejsza jest głowa* (S. Szmaglewska). *Wracał tak, za każdym krokiem niejako wciąż ku tej ziemi głębiej zstępujący* (Z. Nałkowska). *Pani Barbara rozgniewała się – i gniew jej rósł za każdym słowem Bogumiła* (M. Dąbrow-

ska). *Szedł i za każdym krokiem rosło w nim przekonanie, że po czterech dniach pobytu przesiał ziemię i ludzi i że na dnie sita zostały sprawy ważne* (M. Pankowski; интернет).

3. Именная группа „родит. падеж без предлога” с местоимением *każdy*

Гораздо реже встречается в названной конструкции группа „родит. падеж без предлога” с местоимением *każdy*: **Każdego dnia** przybywa uprawnych zagonów (из газет). *Trawa robiła się każdego dnia coraz bardziej zielona* (Z. Nałkowska). *W strefie tropikalnej każdego roku ubywa 15 mln ha lasów* (из газет; интернет). *Szpital musi obciąć wydatki o 24 mln zł. Dopiero wtedy przestaną rosnać długi, bo na razie każdego miesiąca powiększają się one o 2 mln zł* (из газет; интернет).

4. Именная группа с частицей *co*

Довольно большим количеством примеров представлена именная группа с частицей *co*, в которой при частице *co* встречаем названия временных единиц и неопределенных отрезков времени в форме именительного падежа (*co dzień, co rok*) или в форме родительного падежа (*co dnia, co roku*): **Co dzień** byłem szczęśliwszy i **co dzień** więcej rozkochany (H. Sienkiewicz). *Realnie, poziomo sprawy biorąc – jest co dnia lepiej* (Z. Nałkowska). **Co chwila** robi się świetliciej (H. Sienkiewicz). *W Polsce liczba chorych na nowotwory co rok zwiększa się o sto tysięcy* (из газет; интернет). **Co roku** liczba ta się zmniejsza (A. Fiedler). *W przypadku pobierania odsetek co kwartał oprocentowanie lokaty jest o 0,3 pkt. proc. wyższe* (из газет; интернет).

5. Именная группа „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж”

Очень большим количеством примеров представлена группа „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж”: *Cała sprawa olbrzymiała z minuty na minutę* (Z. Nałkowska). *Ilość chorych zwiększa się z godziny na godzinę* (из газет). *Wszystko to zyskuje z dnia na dzień* większe zastosowanie w nauce (W. Kula). **Z roku na rok** się to też nasilało (T. Breza). *Ustrój nasz powodował anarchię w państwie, osłabiał je z dziesięciolecia na dziesięciolecie* (S. Mackiewicz).

6. Именная группа „именит. падеж + *za* + творит. падеж”

Группа „именит. падеж + *za* + творит. падеж” представлена единичным примером: *Stawał się dzień za dniem coraz czulszy dla żony* (W. Kowalski).

III. Глаголы

В конструкциях с усиливающимся или ослабевающим действием отмечены глаголы несовершенного вида: *Ilość chorych zwiększa się z godziny na godzinę* (из газет). *Drogi obsychały z dnia na dzień, z godziny na godzinę* („Mówią Wieki”). *Ludzie czuli się lepiej i z dnia na dzień nabierali otuchy* (A. Fiedler).

Можно отметить, что при глаголах совершенного вида конструкция с группой „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж” имеет значение не постепенного усиления или ослабления действия, а неожиданного, быстрого действия; сама именная группа близка в этом случае по значению к наречию *nagle*, *nieoczekiwanie*. Ср.: *Ilość chorych zwiększyła się z godziny na godzinę. – Ilość chorych zwiększyła się nagle (nieoczekiwanie)*. Из других примеров: *Stał się gwiazdą swej partii właściwie z dnia na dzień*, *występując ze świetnym, pełnym pasji przemówieniem podczas demokratycznej konwencji wyborczej w lipcu* (из газет; интернет). *Po okresie chaosu, wywołanego pytaniem: wyjdą, nie wyjdą? – sytuacja stała się prawie z godziny na godzinę niezwykle czytelna* (из газет; интернет).

То же значение имеет эта группа при глаголе, не имеющем лексического значения усиления или ослабления действия. Ср.: *Nie ma cudownego sposobu, który z dnia na dzień zaowocuje naprawą Rzeczypospolitej* (из газет; интернет). *Trudno jest z dnia na dzień powiedzieć: koniec* (из газет; интернет).

IV. Синонимика конструкций со значением усиливающегося или ослабевающегося действия

Как показывает анализ, наиболее употребительной и универсальной именной группой для конструкций со значением усиливающегося или ослабевающегося действия является группа „z + творит. падеж” с местоимением *każdy*. В ней выступают все типы существительных, представленных и в других именных группах. Только в группе „z + творит. падеж” отмечено сочетание названий временных единиц с определением. Названия временных единиц без определения представлены в группах „z + творит. падеж”, „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж”, „родит. падеж без предлога” и с частицей *co*: *Realnie, poziomo sprawy biorąc – jest co dnia lepiej* (Z. Nałkowska). *Ona mnie potrzebuje – dodawał z rosnącym z dnia na dzień przekonaniem* („Dookoła świata”). *Trawa robiła się każdego dnia coraz bardziej zielona* (Z. Nałkowska). *Daję słowo, jeszcze ładniejsza jesteś teraz niż dawniej. Z każdym dniem ładniejsza* (Z. Nałkowska).

Конструкции тождественны, а группы взаимозаменяемы, причем, судя по количеству примеров, группы „z + творит. падеж” и „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж” одинаково употребительны: *Realnie, poziomo sprawy biorąc – jest z każdym dniem (z dnia na dzień, każdego dnia) lepiej. Trawa robiła się z każdym dniem (z dnia na dzień, co dnia) coraz bardziej zielona. Ona mnie potrzebuje – dodawał z rosnącym z każdym dniem (każdego dnia, co dzień) przekonaniem* и т. д.

Но Ст. Слоцкий в „Словнику polskich błędów językowych” (Słoński 1947) считает употребление группы „z + родит. падеж + *na* + винит. падеж” в подобных конструкциях ошибкой: *akcja ta pochłania sumy rosnące co miesiąc* (не: *z miesiąca na miesiąc*; стр. 26); *handel z każdym dniem się rozwijał* (*z dnia na dzień*; стр. 47).

В „Словнику poprawnej polszczyzny” Ст. Шобера выражение *z dnia na dzień* приводится со значением, близким к русскому „день и ночь – сутки прочь”: *żyjemy z dnia na dzień* (Szober 1971, стр. 150). Ср. также: *Stanisław i ja żyjemy w zupeł-*

nej beztrosce, z dnia na dzień, korzystając z najpiękniejszych wywczasów (A. Fiedler). В „Новым словнику poprawnej polszczyzny PWN” выражение *żyć, życie z dnia na dzień* объясняется следующим образом: „żyć, nie myśląc o przyszłości, nie martwiąc się o nią; życie beztroskie” (Nowy 1999, стр. 189).

Выражения *z miesiąca na miesiąc, z roku na rok* объясняется через сочетания „z każdym miesiącem, po każdym miesiącu”, „z każdym rokiem” (Szober 1971, стр. 542), а выражение *z minuty na minutę* как „lada minuta” (стр. 281).

„Словник języка polskiego” под ред. В. Дорошевского поясняет выражение *z dnia na dzień* другим: „dzień po dniu” (постепенно), иллюстрируя примером: *Wolność się stale zdobywa, z dnia na dzień, z chwili na chwilę, od czynu do czynu, wśród nieustannej walki* (SJPDoR, т. II, стр. 580).

На основании этого можно считать употребление группы „z + родит. падеж + na + винит. падеж” в конструкциях с названным значением не противоречащим стилистическим нормативам.

Слово *chwila* отмечено, прежде всего, в группе „z + творит. падеж” и в группе с частицей *co*: *Tło owo bladło z każdą chwilą* (H. Sienkiewicz). *Co chwila robi się świetliciej* (H. Sienkiewicz). Конструкции тождественны, а группы взаимозаменяемы с учетом преимущественного употребления группы „z + творит. падеж”: *Tło owo bladło co chwila. Z każdą chwilą robi się świetliciej*. Как видно из примера, приведенного выше, сочетание *z chwili na chwilę* также может выступать в конструкциях со значением усиления или ослабления действия. В наших материалах это сочетание не отмечено.

Названия действий, событий, явлений, предметов отмечены в группах „z + творит. падеж” и „za + творит. падеж”: ***Z każdym oddechem zmniejsza się ilość potrzebnego do życia tlenu*** (из газет). *Powietrze stawalo się z każdym krokiem rzadsze i ostrzejsze* (Z. Kosidowski). *Wracał tak, za każdym krokiem niejako wciąż ku tej ziemi głębiej zstępujący* (Z. Nałkowska). ***Za każdym słowem głos jego potężniał, aż przeszedł w krzyk*** (A. Rudnicki).

Конструкции тождественны, а группы взаимозаменяемы: ***Za każdym oddechem zmniejsza się ilość potrzebnego do życia tlenu. Powietrze stawalo się za każdym krokiem rzadsze i ostrzejsze. Wracał tak, z każdym krokiem niejako wciąż ku tej ziemi głębiej zstępujący. Z każdym słowem głos jego potężniał, aż przeszedł w krzyk.***

Таковы отношения конструкций со значением усиления или ослабления действия.

V. Выводы

1. Конструкции со значением повторяющихся отрезков времени, по истечении каждого из которых действие усиливается или ослабевает (усилительно-дистрибутивное время), характеризуются наличием формы сравнительной степени прилагательного или наречия или глаголом с лексическим значением усиления или ослабления действия.

2. В конструкциях со значением усиления или ослабления действия выступают именные группы с местоимением *každy*: „*z* + творит. падеж”, „*za* + творит. падеж” и „родит. падеж без предлога”; группы с частицей *co* и группы „*z* + родит. падеж + *na* + винит. падеж” и „именит. падеж + *za* + творит. падеж”, употребляющиеся также в конструкциях с собственно-дистрибутивным значением.

3. Именные группы занимают в модели предложения приглагольную, приаъективную и принаречную позиции.

4. Наиболее употребительной в конструкциях с данным значением является группа „*z* + творит. падеж” с местоимением *každy*, в которой выступают названия временных единиц без дополнительного определения и с определением, слово *chwila* и названия действий, явлений, фактов и т. п.

5. Названные группы сочетаются с глаголами несовершенного вида.

6. Группы „*z* + творит. падеж”, „родит. падеж без предлога”, „*co* + именит. (родит., винит.) падеж”, „*z* + родит. падеж + *na* + винит. падеж” при существительных – названиях временных единиц взаимозаменяемы.

7. Группы „*z* + родит. падеж + *na* + винит. падеж” с местоимением *každy* и „*co* + именит. падеж” для слова *chwila* – взаимозаменяемы.

8. Группы „*z* + творит. падеж” и „*za* + творит. падеж” с местоимением *každy* для существительных, не имеющих лексического значения времени, взаимозаменяемы.

Литература

- Всеволодова, М.В. 1975. *Способы выражения временных отношений в современном русском языке*, Изд-во Моск. ун-та, Москва.
- Doroszewski, W. (red.) 1958–1969. *Słownik języka polskiego*, t. 1–11. Warszawa.
- Lachur, Cz. 2008. Временные конструкции с дистрибутивным значением в польском языке: вводные замечания. *Linguistica Silesiana* 29: 103–108.
- Markowski, A. (red.) 1999. *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa: PWN.
- Słoński, S. 1947. *Słownik polskich błędów językowych*. Kraków.
- Szober, S. 1971. *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa.